

NIVELUL MINIM DE TRAI — CONCEPT ȘI INSTRUMENT OPERAȚIONAL ÎN REALITATEA ROMÂNEASCĂ

GHEORGHE BARBU

În contextul proceselor social-economice care au loc în țara noastră și al fenomenelor ce se vor manifesta în viitor, printre problemele majore care se impun și se vor impune cu tot mai multă forță atenției societății și organismelor statale se înscrie *sărăcia**. Mecanismele economiei de piață antrenează permanent o asemenea consecință, însă prin generalizarea premiselor care o generează este posibil ca, odată cu modificarea dimensiunilor, să aibă loc adâncirea sa. De aici decurge și necesitatea ca măsurile de protecție socială, concepute în scopul atenuării unui asemenea fenomen, să fie orientate cu precădere spre segmentele de populație cele mai afectate.

1. Nivelul minim de trai — graniță a sărăciei

Ca antipod al bogăției, sărăcia înseamnă, în fapt, lipsa — caracteristică unei părți din populație — de condiții care să-i permită să se bucure de cel puțin *un nivel minim de trai*, denumit și *prag al sărăciei*** . Starea materială familială sau, mai clar, averea proprie constituie un element esențial în aprecierea nivelului de trai al oricărei persoane și familii, dar situația completă nu poate fi conturată fără a lua în considerare veniturile, modul lor de folosire, gradul de satisfacere a diverselor nevoi de consum, precum și cerințele și aspirațiile de ordin spiritual; în prezent dimensiunea culturală nu poate fi ignorată în caracterizarea nivelului de trai. În ansamblul acestora, venitul (mai exact venitul net) este elementul pivot.

Minimul de trai, aparent simplu de definit și de determinat, reprezintă o categorie socio-economică *complexă*, cu un grad ridicat de *relativitate*. Complexitatea sa decurge din mulțimea și varietatea elementelor

* Fenomenul sărăciei este întâlnit în toate țările dar cu diferențieri mari în ceea ce privește amploarea și condițiile efective de viață.

** Într-o apreciere făcută de experți ai instituției de specialitate a CEE, în 1984, se arată că sărace sînt considerate „persoanele, familiile și grupele de persoane ale căror resurse (materiale culturale și sociale) sînt atât de slabe încît ele sînt excluse de la modurile de viață minime acceptabile în statul membru (al Pieței Comune — n.n.) în care locuiesc”. (A se vedea articolul *Măsuri de la pauză*; *une perspective européenne*, publicat de L. Barreiros în *Information de l'eurostat* trim. 3—4 1989). Nivelul minim de trai se suprapune pe ceea ce literatura sociologică denumește *nevoi — obligații* (în opoziție cu nevoi-aspirații), respectiv pe acele nevoi de consum a căror satisfacere reprezintă un imperativ nu numai pentru individ și familia sa, ci și pentru putere publică (a se vedea : P. H. Chombart de Lauwe, *Pentru o sociologie a aspirațiilor*, Cluj, Editura Dacia, 1972).

care concură la satisfacerea nevoilor de consum (personal și familial) ale oamenilor, începând cu cele de ordin biologic și terminând cu cele spirituale, greu și chiar imposibil de cuantificat *, dar și din relația existentă între aceste nevoi și cadrul economic și social în care se manifestă. Caracterul relativ își găsește expresia în aceea că nu există un minim dat odată pentru totdeauna, nu are aceeași mărime în toate țările lumii și nici măcar în aceeași țară sau colectivitate umană. Relativitatea sa este consecința mai multor condiții, între care cele mai importante sînt: nivelul de dezvoltare economică atins de țara proprie, mediul geografic specific habitatului, mediul social și profesional, nivelul de cultură, condițiile anterioare de viață și nivelul veniturilor. Această relativitate este pusă în evidență de însuși modul cum percepe fiecare individ propriul său nivel de trai **.

Pe baza unor asemenea constatări, cercetările de profil au pus în evidență nu numai caracterul obiectiv, ci și pe cel subiectiv al indicatorului *nivel minim de trai* (această ultimă latură rezultînd nu atît din imperfecțiunile instrumentelor de cercetare, cît mai ales din aprecierea subiectului cercetat).

Ținînd seama de cele prezentate mai sus, se poate aprecia că stabilirea unui nivel care să exprime *exact* minimumul de trai pentru oricare persoană și familie nu poate constitui decît un demers fără sfîrșit. Cercetările la nivelul macro și mezosocialului nu-și pot propune asemenea obiective, însă au obligația să ofere rezultate cît mai apropiate de cerințele limită, de *strictul necesar* unei familii, necesar puternic dependent de gradul de civilizație atins de societate. *** Determinarea de niveluri minime care să corespundă fiecărei familii, pe lingă că este greu, dacă nu imposibil, de realizat, este inutilă pentru politica socială la nivel național, acestea neputînd fi funcționale. Utilitate practică pot avea însă nivelurile minime de trai stabilite (nu numai în funcție de cele două medii — urban și rural — , de numărul membrilor de familie și de vîrsta acestora) și pe categorii socio-profesionale, pe zone geografice ale țării. Acestea ar oferi o imagine asupra necesarului diverselor categorii de familii autohtone și ar permite punerea în evidență, cu mai multă claritate, a problemelor cu care se confruntă fiecare categorie, a diferențelor ce decurg din statutul fiecărei profesii.

* În ceea ce privește cultura, luată în sensul „unei structuri complexe de cunoștințe, reprezentări, valori, modele, interese, aspirații, credințe, mituri, interdependente unele de celelalte, a căror geneză se petrece în cadrul transformărilor tehnice, economice și sociale proprii unei societăți” (P. H. Chombart de Lauwe, *Op. cit.*), este greu de făcut distincție între nevoi și aspirații.

** Diferențierile în aprecierea, de către fiecare persoană, a propriului său nivel de trai au și o explicație obiectivă, diversele consumuri (exprimate fizic și valoric) depinzînd de vîrstă, de sex, de cheltuiala zilnică de energie, de starea de sănătate, de caracteristicile anatomice ș.a.

*** Civilizația, ca sinteză a unui evantai larg de condiții, între care elementele materiale de care dispune societatea, structurile sociale, instituțiile în funcțiune, manifestările gîndirii (filozofie, artă, religie, etc.), modurile de gîndire, de acțiune și de decizie (a se vedea și P. H. Chombart de Lauwe, *Pentru o sociologie a aspirațiilor*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 180), nu numai că dictează cerințele minime ale individului și ale familiei din care face parte, dar oferă și cadrul pentru satisfacerea acestor cerințe.

Nivelurile de trai pe județe (justificate, în principal, de faptul că aria prețurilor și tarifelor unice pe țară s-a îngustat și continuă să se restrângă vertiginos), pe lângă că permit o mai corectă cunoaștere a dimensiunilor sărăciei la nivel de țară *, constituie și premise de fundamentare a măsurilor de protecție socială întreprinse de organele locale (județene, orașenești și comunale), acestea putînd și trebuînd să acționeze, în viitor, cu soluții variate și eficiente pentru atenuarea fenomenului sărăciei.

Importanța teoretică și practică a conceptului „nivel minim de trai” poate fi mai bine nuanțată dacă se raportează la acele trepte ale condițiilor de viață ** care sînt surprinse în sintagmele „nivel de trai decent”, nivel de trai ridicat (îndestulător)”, „nivel de trai de lux” și antipodul acestuia, „trai mizerabil”.

Deoarece sărăcia este întîlnită în forma sa *absolută*, respectiv ca o stare care afectează fiziologic și psihic individul datorită privațiunilor, sau în formă *relativă*, respectiv ca o situație dezavantajoasă în raport cu nivelul general de viață din societate într-un moment dat, minimul de trai poate fi determinat ca prag al uneia sau alteia din aceste forme ale sărăciei ***. Pe baza faptului că, în principiu, sărăcia absolută poate fi diminuată sau cel puțin stopată prin dezvoltarea economiei, iar cea relativă prin reducerea inegalității veniturilor, au fost formulate opinii, după părerea noastră corecte, potrivit cărora prima formă a sărăciei (cea absolută) cunoaște proporții mari în țările slab dezvoltate, cu produs național brut, pe locuitor, scăzut, iar cea de a doua este specifică în deosebi țărilor puternic industrializate, cu un nivel foarte ridicat la indicatorul menționat.

În România, disparitățile economice (inclusiv la venituri) sînt în plin proces de formare și, în consecință, sărăcia relativă apare sub ochii generațiilor actuale, fiind mai puțin izbitoare. Din cauza nivelului redus al producției la multe bunuri de consum și la servicii, cu consecințe nefavorabile în sfera ofertei și deci asupra prețurilor, procurarea unor mărfuri și servicii de către anumite categorii de cetățeni, în special de cei cu venituri mici, devine anevoioasă sau chiar imposibilă (cînd veniturile se plasează la limita de jos), provocînd efecte specifice sărăciei absolute. Acest proces avansează și ca efect al amplificării șomajului, al inflației, iar în viitor și ca rezultat al falimentelor.

Schimbările care au loc în societatea românească, cu consecințe mari pe planul diferențierii condițiilor de viață, au impus atît perfecțio-

* Urmărirea zonală a nivelului minim de trai permite și surprinderea obiceiurilor de consum, aspect ce nu poate fi ignorat într-o abordare cuprinzătoare a subiectului respectiv

** În privința unor consumuri (ca, de exemplu, căldura, apa, apa caldă și chiar energie electrică) este foarte greu de făcut o demarcație între minimul de trai și unele niveluri superioare acestuia.

*** Potrivit unor specialiști, pragul sărăciei absolute decurge din costul bunurilor de primă necesitate, prin acestea înțelegîndu-se, în general, produse alimentare, îmbrăcăminte — încălțăminte și locuință, iar cel al sărăciei relative din relația dintre venitul efectiv și venitul mediu sau median (L. Barreiros, *Mésure de la pauvreté ; une perspective européenne*, articol publicat în *Information de L'eurostat*, trim. 3—4, 1989).

narea metodologiilor de determinare a nivelului minim de trai* cit și continua actualizare a acestuia, elementele care îl determină cunoscând o mare fluctuație în procesul tranziției la economia de piață.

2. Metode de stabilire a nivelului minim de trai

Pentru estimarea minimumului de trai (privit sub aspectul strictului necesar unei familii sau în raport cu nivelul mediu de viață), cercetarea științifică mondială oferă mai multe metode**; unele sînt bazate pe normative de consum (exprimate inițial în unități fizice și evaluate, în final, în unități monetare) la toate capitolele de nevoi de bază; altele — denumite structurale — au ca punct de sprijin esențial proporția unor grupe de cheltuieli (în principal a celei pentru hrană***) în ansamblul cheltuielilor de consum din bugetele de familie; de asemenea, în practică se recurge și la metoda comparativă, respectiv la raportarea veniturilor individuale sau familiale la venitul mediu pe țară. În afara metodelor enumerate mai sus (unele avînd și forme derivate) este utilizată și prelucrarea răspunsurilor date de un eșantion din populația țării la un set de întrebări prin care se urmărește cunoașterea aprecierii oamenilor asupra propriilor lor condiții de viață.

Printre primii care au contribuit la elaborarea de metode de determinare a nivelului minim de trai a fost britanicul Seebohm Rowntree. Într-un studiu publicat la începutul secolului actual (*Poverty; A study of Town life*, Mac millan, 1901), acesta prezenta două niveluri ale minimumului de trai: unul, avînd în vedere supraviețuirea fizică, lua în considerare, în principal, consumul alimentar, determinat cu ajutorul normelor stabilite de specialiști în nutriție, altul era bazat pe un buget mai larg de cheltuieli. Ulterior, Rowntree a adus unele modificări ideilor sale inițiale, pornind de la observațiile făcute de diverși specialiști la studiul menționat, între care cea mai importantă a fost aceea că aspectele de care a ținut seama nu defineau o existență umană. În spiritul acestei observații, în determinările mai noi (din 1936) ale nivelului minim de trai a inclus mai multe grupe de cheltuieli și anume: pe cele pentru procurarea de produse alimentare, pentru îmbrăcăminte, pentru combustibil și iluminat, diverse cheltuieli gospodărești, diverse cheltuieli personale și cheltuieli pentru locuință.

Principiul adoptat de Rowntree a fost preluat și dezvoltat de A. L. Bowley. Punctul de vedere al acestuia din urmă este sintetizat de apre-

* Preocupări pentru stabilirea nivelului minim de trai au existat și există la Comisia Națională pentru Statistică și în mai multe institute de cercetare din România, între care: Institutul de Economie Națională și Institutul de Cercetare a Calității Vieții din cadrul Institutului Național de Cercetări Economice și Institutul de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale, din subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale.

** A se vedea: Doina CĂLIN, *Aspecte conceptuale-metacologice privind sărăcia*; Hildgard PUWAK, *Scălete de echivalență în măsurarea sărăciei*; Gheorghe BARBU, *Metodologii de determinare a pragului sărăciei*, din *Probleme economice*, nr. 38/1991, Centrul de Informare și Documentare Economică al Institutului Național de Cercetări Economice.

*** Alegerea acestei grupe de cheltuieli se justifică prin rolul pe care îl are hrana în existența ființei umane și prin ponderea cheltuielilor pentru procurarea alimentelor în totalul cheltuielilor de consum din bugetele de familie.

ciera potrivit căreia determinarea minimului de trai înseamnă „estimarea venitului necesar unei familii oarecare pentru a atinge un anumit nivel minim de sănătate și de demnitate”. Într-o anume viziune, venitul minim, determinat prin luarea în considerare a celui mai mic preț de vânzare cu amănuntul, trebuie să permită, în primul rînd, satisfacerea nevoilor de consum legate de existența fizică a omului. Aceasta presupune: *produse alimentare* într-o cantitate și varietate care să asigure fiecărui membru de familie, ținînd seama de sex, vîrstă și obiceiurile alimentare, *proteinele*, *glucidul*, *lipidele* și *vitaminele* necesare menținerii sănătății; *îmbrăcămintea* minimă impusă de cerințele protecției organismului și ale încadrării în normele de decență caracteristice societății; cantitatea de *combustibil* care să permită o încălzire (și iluminare) a locuinței la nivelul suportabilității (fără afectarea sănătății). În afara acestor elemente destinate consumului populației, Bowely a mai avut în vedere: un minim de *articole de toaletă și de întreținere* personală și a gospodăriei: *cheltuieli de transport* pentru deplasarea la locul de muncă a persoanelor salariate; *chiria* și alte cheltuieli pentru locuință.

Din enumerarea de mai sus rezultă că și A. L. Bowely a pus accentul pe nevoile de consum de bază și nu a luat în considerare nevoile de ordin spiritual, care, în special în țările dezvoltate, au devenit componentă organică a existenței umane.

Caracteristica principală a metodelor utilizate de Rowentree, Bowely și alții pentru determinarea sărăciei este aceea că se bazează pe normative de consum și, fiind analitice, presupun o muncă laborioasă.

În deceniul al șaptelea al secolului actual a fost pusă în circulație metoda deciduală, avînd ca principal promotor pe M. Orshansky. Pornind de la minimul de consum alimentar (determinat pentru situația SUA) și de la datele unei cercetări (din 1955) care arătau că o familie nevoiașă cheltuia o treime din bugetul său pentru alimente, Orshansky a apreciat că nivelul minim de trai rezulta din înmulțirea cheltuielilor pentru alimente cu trei. Această metodă este (după cum reiese din cele arătate sintetică, nu necesită un volum mare de muncă și de aceea este și operativă.

O treaptă nouă în determinarea nivelului minim de trai a constituit-o metoda Leyda (după locul său de origine), la elaborarea căreia au contribuit olandezii Goedhart, Halberstadt, Kapteyn, Van Praag și alții. Spre deosebire de celelalte metode, care pornesc de la date și concluzii furnizate de specialiști sau de instituții de specialitate, aceasta din urmă este concepută pe aprecierile unui eșantion din populația țării, decare are un pronunțat caracter subiectiv.

În afara metodelor menționate mai sus, literatura mondială consacrată studierii fenomenelor referitoare la sărăcie mai prezintă metoda proporției cheltuielilor pentru alimente, folosită, între alții, de Lov și Oja (1975) în Canada și luarea în considerare a unui procent din venitul mediu al unei societăți (metodă aplicată de OCDE).

Metodele utilizate pentru determinarea nivelului minim de trai își găsesc explicația într-o serie de relații: luînd în considerare bunăstarea pe care o notăm cu U , este de arătat că aceasta este dependentă, în principal, de venituri, vector pe care îl notăm cu y . Ca urmare, apare relația funcțională $U = U(y)$. Dacă pe scara bunăstării, un nivel δ (nivel critic

este identificat ca graniță a sărăciei, atunci ceea ce corespunde nivelului minim de trai y_8 este definit ca soluția lui $U(y_8) = \delta$. Desigur, U depinde și de alte elemente, ca, de exemplu, mărimea familiei, vârsta fiecărui membru (și mai ales a copiilor) ș. a.

Cerința esențială a unora din metodele menționate este cunoașterea valorii lui y_8 . În raționamentele care au în vedere nevoile de bază și aleg un „coș” de alimente, C_0 , suficient pentru a asigura supraviețuirea, precum și alte cheltuieli (pentru îmbrăcăminte, combustibil, chirie), notate cu OC_0 , pragul sărăciei, y_8 poate fi exprimat astfel* :

$$y_8 = C_0 + OC_0.$$

Bazindu-se pe o asemenea relație, Orshansky a transformat costul alimentelor într-un nivel al veniturilor prin multiplicarea mediei raportului alimente — venit din societate. În această viziune, pragul sărăciei, care corespunde unui „coș” de alimente, C_0 , se determină luîndu-se ca bază formula :

$$y_8 = C_0 \left[\left(\frac{\tilde{C}}{\tilde{y}} \right) \right]^{-1}$$

în care :

\tilde{C} = consumul alimentar mediu.
 \tilde{y} = venitul mediu.

Raportul cheltuieli pentru alimente-venit cunoaște valori diferite, în principal datorită mărimii venitului ; cu cît acesta este mai mare cu atît cota (procentuală) de venit destinat cumpărării de produse alimentare este mai mică.

Pragul sărăciei poate să derive și din funcția lui Engel, prin acordarea unei valori maxime, γ_0 , proporției cheltuielilor alimentare în totalul veniturilor ; potrivit unui asemenea raționament, dacă într-o familie proporția de alimente-venit este mai mare decît γ_0 , această familie este considerată săracă ; nemodificarea proporției odată cu creșterea veniturilor pune sub semnul întrebării un asemenea mod de apreciere a nivelului minim de trai.

Pragul sărăciei definit ca un procent din venitul mediu la nivel național poate fi exprimat prin următoarea formulă :

$$y_8 = \tau_0 \exp(y_m), \quad (0 \leq \tau_0 < 1)$$

în care : τ_0 = cota dintr-o unitate monetară de venit mediu apreciată că reprezintă discrepanța pragului sărăciei față de venitul mediu ;

y_m = venitul mediu.

În varianta metodei subiective (cea care are ca punct de pornire perceperea situației de către populație) este de reținut faptul că veniturile sînt cele care stau la baza percepției situației proprii și aprecierile pot fi

* A se vedea studiul publicat de Aldi J. M. Hageraars și Eernard M. S. Praag in *The Review of Income and Wealth*, seria 31, nr. 2, Iunie, 1985.

grupate în următoarele răspunsuri : foarte proastă, proastă, nesatisfăcătoare, satisfăcătoare, bună, foarte bună. Ca urmare, este posibilă utilizarea ordonării răspunsurilor potrivit sistemelor de cvartile egale într-un interval finit. Notînd răspunsul unei persoane ipotetice cu t , înseamnă că, pe scara mărimii veniturilor, totalul răspunsurilor capătă valori de la y_{11} la y_{61} , corespunzător celor șase aprecieri menționate. În final, cvartila egală se reduce la :

$$U_i(y_{11}) = \frac{i - 1}{6} \quad (i = 1, \dots, 6)$$

Este de subliniat că, în cadrul acestei metode, perceperea relației dintre venit și situația fiecărei familii diferă foarte mult în funcție de venit, de grupul social din care face parte, de condițiile de trai anterioare ș.a.

Datele rezultate din folosirea metodelor menționate prezintă sau valori ale pragului sărăciei absolute (metoda bazată pe normative de consum, cea care are ca premisă ponderea cheltuielilor pentru satisfacerea nevoilor de consum alimentar) sau valori ale pragului sărăciei relative (în special cînd se recurge la raportul dintre veniturile efective pe familie și cele medii); metoda căreia îi este proprie culegerea de informații de la populație poate furniza date cu privire la ambele forme ale sărăciei.

În prezent, în țara noastră — aflată în tranziția la economia de piață — datorită dezechilibrului însemnat între cerere și ofertă la o serie de mărfuri și servicii cu rol mare în consumul populației, fluctuării prețurilor și tarifelor, din care cele mai multe au înregistrat și cunosc creșteri puternice dar în proporții diferite, metodele de determinare a nivelului de trai care se sprijină pe datele statistice din trecut nu par a fi indicate să fie folosite sau dacă se utilizează se impune operarea de ajustări suplimentare la o serie de elemente de calcul. Bunăoară, aplicarea metodei bazate pe ponderea cheltuielilor alimentare cu ceea ce rezultă din împărțirea totalului cheltuielilor de consum (din bugetele de familie, din anii anteriori) la primele nu este indicată din mai multe motive, între care :

1. În anii anteriori (chiar și în prezent), consumul alimentar — așa cum este evidențiat în bugetele de familie — a fost și este marcat de lipsă sau insuficiența unor produse, de substituiri ale unor produse cu altele de specula practică în anumite situații ș.a.; într-un cuvînt, consumul respectiv a fost și este departe de a ilustra o situație normală, cum se cere atunci cînd se aplică o asemenea metodă; procesul de normalizare a structurii consumului mai durează și orice luare în considerare a ceea ce a fost sau este nu duce la o concluzie cu valabilitate pentru viitor;

2. În perioada scursă după decembrie 1989, luînd în considerare și situația de pe piața țărănească, prețurile și tarifele la mărfurile și serviciile destinate consumului personal și familial au cunoscut creșteri în proporții mari și diferite, determinînd schimbări sensibile în ponderea diverselor grupe de cheltuieli în totalul bugetelor de familie; în oct. 1992, pe grup mari, indicii lunari ai prețurilor de consum al populației au fost, comparați cu octombrie 1990 (considerat 100) următorii : 1035 la produse alimentare 971,4 la mărfuri nealimentare și 816,6 la servicii * ; în plus, înainte de

* Comisia Națională pentru Statistică, *Buletin statistic de prețuri*, nr. 10/1992.

trece la cea de-a doua etapă a liberalizării prețurilor (aprilie 1991), indicii lunari ai prețurilor la mărfurile nealimentare și într-o oarecare măsură la servicii au crescut mai repede decât cei ai produselor alimentare; ulterior, situația s-a inversat dar au continuat să se producă modificări de ritm, așa cum arată seriile de indici lunari ai prețurilor de consum al populației, calculate față de luna anterioară*;

3. Schimbările care au avut și continuă să aibă loc în regimul de prețuri datorită eliminării, în trepte sau totale, a subvențiilor (la producător) de la Bugetul de stat vizează, în proporții diferite, cele trei mari grupe de mărfuri și servicii destinate populației și, în consecință, au provocat și vor antrena modificări sensibile în ponderea diverselor cheltuieli în totalul cheltuielilor de consum din bugetele de familie.

În asemenea condiții, metoda cea mai adecvată pentru determinarea minimumului de trai din țara noastră și pentru a stabili (cu ajutorul datelor referitoare la venituri) numărul celor săraci se dovedește a fi metoda normativă. Bazându-se pe parametri fizici, cantitativi, această metodă permite stabilirea, în orice moment, a *minimumului de venituri necesare*, prin ponderarea cantităților respective cu prețurile și tarifele din momentul avut în vedere.

În legătură cu această metodă, problemele care s-au pus și se pun în fața celor care o aplică sint cele referitoare la „coșul” de produse și servicii pentru care se stabilesc normative de consum și mai ales cele care vizează determinarea cantităților (normativelor) ce trebuie luate în calcul din fiecare produs și serviciu**. În privința „coșului”, este de arătat că sursa de inspirație cea mai bună o constituie bugetele de familie, acestea oglindind deprinderile de consum și structura consumului efectiv. În situații de dezechilibru mare între cerere și ofertă la anumite produse și servicii, când minusurile se află în zona ofertei, aceste bugete conțin un viciu: nu oferă o imagine corectă a ceea ce populația ar consuma în condiții lipsite de constrângeri.

Stabilirea normativelor este o operație care conține o serie de imperfecțiuni. Dacă la unele grupe (în principal cele alimentare), cantitățile ce se iau în calcul se bazează pe fundamentări riguroase, la altele, determinările cantitative se bazează pe experiență și pe informația statistică. În cea de a doua situație se află multe din normativele de consum personal și familial, între care cele referitoare la îmbrăcăminte și încălțăminte, dotări gospodărești (mobilier, lenjerie de pat, alte produse textile necesare în gospodărie, aparatură electrocasnică, etc.), la produse folosite pentru întreținerea și curățenia casei, pentru igienă personală, la diverse servicii (transport, reparații, sănătate, cultură etc.).

* După aprilie 1991, în mai multe luni, la produsele alimentare, acești indici au crescut mai încet decât cei de la mărfurile nealimentare sau chiar n-au crescut (de exemplu, în luna iunie 1991; a se vedea *Buletin statistic de prețuri* nr. 3 și 5/1992, elaborat de Comisia Națională pentru Statistică).

** Un rol deloc neglijabil îl au scalele de echivalență utilizate. Dat fiind faptul că minimumul de trai se stabilește luându-se ca unitate familia, pentru a estima cerințele acesteia în funcție de numărul de membri și de vârsta lor se folosesc anumiți coeficienți pentru echivalare. În mai toate țările, adultului căsătorit, cap de familie, i se atribuie 1, iar pentru soție și copii se folosesc valori subunitare; în cazul copiilor, acestea variază în funcție de vîrstă. Prin scalele de echivalență utilizate familia este exprimată în adulți.

Metodele bazate pe luarea în considerare a ponderii uneia sau mai multor componente fundamentale ale consumului personal, cele care pornesc de la un anumit procent al venitului unei familii din venitul mediu la nivel național, precum și cea clădită pe perceperea nivelului de trai de către populație pot — după părerea noastră — să aibă relevanță în condițiile cind între cererea și oferta de mărfuri și de servicii există un anumit echilibru. În asemenea condiții, folosirea mai multor metode de determinare a nivelului minim de trai și a dimensiunilor sărăciei nu conține nimic artificial*.

Prin aspectele și elementele care intervin în determinarea sa, indiferent de metoda utilizată, orice prag al sărăciei întrunește cu greu consensul diverselor categorii de specialiști, dar este de arătat că acesta este necesar să fie stabilit, fiind un instrument indispensabil în analiza situației populației în diverse etape ale evoluției economico-sociale. Acest instrument permite cunoașterea dimensiunilor sărăciei, furnizează indicii cu privire la eficacitatea unor măsuri întreprinse pentru combaterea acestui fenomen, oferă repere pentru identificarea celor mai afectate grupe ale populației, permite estimarea costurilor cerute de satisfacerea unor nevoi stringente ș.a.

3. Variante ale nivelului minim de trai într-o realitate economică complexă

Dintre problemele care apar în legătură cu stabilirea nivelului minim de trai, ni se pare că atenție deosebită merită și aceea a *corelării acestui nivel cu realitatea economică existentă*, mai precis cu totalul cantitativ de bunuri și servicii de consum rezultate din activitatea internă (eventual și din import), într-o anumită perioadă.

Construirea nivelului minim de trai pe bază de normative de consum permite estimarea cheltuielilor minime pe care *trebuie* să le facă o familie pentru a avea o viață materială și spirituală lipsită de privațiuni, în contextul dat de gradul de civilizație atins. Dar un asemenea nivel nu ține și nici nu poate să țină seama dacă sumele de bani prevăzute a fi cheltuite au acoperire completă în bunuri și servicii pentru întreaga populație (luând în considerare o medie a consumului). În situații de criză economică de sub-producție, ca cea cunoscută de economia românească de câțiva ani, cu scăderi mari de producție, între nivelul minim de trai stabilit prin utilizarea metodei normative și rezultatele economiei naționale în sfera producției de bunuri de consum există o discrepanță însemnată. Din diverse motive (între care și un export scăzut), importul nu are o contribuție prea mare la atenuarea acestei discrepanțe. În asemenea condiții, oricât de mari ar fi veniturile bănești (salarii, pensii, alocații pentru copii, burse ș.a.) pe care le-ar avea familiile cu situația cea mai proastă din țara noastră, acestea n-ar avea de unde să-și procure bunuri și servicii de consum pentru a-și satisface necesarul minim. Mai mult, disproporția care ar apărea între sumele de bani aflate la populație și oferta de bunuri și servicii de consum ar antrena

* În viitor, în condiții de stabilitate economică, cind este de presupus că structura cheltuielilor de consum nu va mai cunoaște modificări frecvente, se va impune metoda structurală (în principal soluția care are la bază ponderea cheltuielilor pentru procurarea de bunuri alimentare în ansamblul cheltuielilor de consum), aceasta fiind mai simplă și, totodată, operațională.

o creștere a prețurilor și ca urmare ar *anula total efectul urmărit* *. Așadar, un nivel minim de trai stabilit prin utilizarea întregului eșafodaj al metodei normative se dovedește a nu fi funcțional, a fi chiar utopic în situația economică actuală din România. De aceea este necesar ca nivelul minim de trai valabil pentru etapa pe care o străbate țara în prezent să fie conceput pornind de la alte premise.

Una din aceste premise ar fi, așa cum reiese și din cele arătate mai sus, realitatea economică din ultimii ani și mai ales cea mai recentă ; mai concret, este necesar să se pornească de la cantitățile de mărfuri și în principal de produse alimentare care au constituit și constituie oferta de pe piața internă și de la consumurile medii anuale reflectate de publicațiile statistice. Pe aceste baze poate fi stabilit un *nivel minim de trai corespunzător situației existente* și acesta constituie un parametru esențial pentru elaborarea unei politici realiste de protecție socială.

Ținând seama de resursele financiare foarte limitate ale statului, în prezent, pentru orientarea acestora spre acele segmente ale populației care sînt cele mai afectate sub aspect material, este necesar să se recurgă și la ceea ce unii specialiști au denumit *prag de subzistență*. Prin conținutul său, acesta indică un nivel de trai care ia în considerare numai nevoile de consum care vizează existența fizică a omului, respectiv hrana, locuința, îmbrăcămintea, încălțămîntea și sănătatea. Caracterul extrem de sever al unui asemenea nivel (privit în contextul european) pentru sfîrșitul mileniului actual îi limitează durata de utilizare ca instrument pentru determinarea proporțiilor sărăciei dar nu-l face inutil pentru practica socială.

În expresia bănească, cele trei niveluri menționate prezintă diferențe sensibile. Iată cum arătau acestea în cazul familiilor de salariați (muncitori), în luna oct. 1992 ** :

— în lei —

Mărimea familiei (număr de persoane)	Nivel minim de trai stabilit pe bază de normative (MN)	Nivel minim de trai ajustat în funcție de realitatea economică (MA)	Prag de subzistență (PS)
1	18.800	15.200	10.100
2	31.700	25.900	17.200
3	41.300	33.500	22.200
4	50.700	41.000	27.300
5	63.900	51.750	34.400
6	73.300	59.400	39.450

* Situația actuală din țara noastră confirmă realitatea unei asemenea relații.

** Prima lună pentru care a fost stabilit nivelul minim a fost luna august 1991, după care datele au fost actualizate cu ajutorul indicilor lunari ai prețurilor de consum al populației. Diferențele dintre „coșurile” de produse și servicii luate în considerare în cazul fiecăruia din cele trei niveluri s-au reflectat, desigur, și în creșterea cheltuielilor implicate, pe ansamblu (această creștere nefiind aceeași), dar, din cauză că urmărirea schimbărilor de prețuri pe fiecare produs ar fi complicat imens procesul de actualizare a datelor, s-a recurs la soluția menționată. Utilizarea indicilor lunari ai prețurilor de consum al populației (total general) pentru determinarea nivelurilor MA și PS, în luna aprilie 1992, nu a provocat distorsiuni în valorile acestora, cheltuielile alimentare fiind cele care dețin ponderea cea mai mare și în aceste variante ale minimumului de trai.

Prețurile (tarifele) utilizate inițial au fost : cele medii la produsele alimentare ; prețurile celor mai ieftine sortimente la mărfurile nealimentare, tarifele în vigoare, în perioada respectivă, la servicii.

În procente, diferența între nivelul minim de trai stabilit pe bază de normative (MN) și cel ajustat în funcție de realitatea economică (MA) se ridică la peste 18, cea dintre cel din urmă și pragul de subzistență (PS) la aproximativ 34, iar cea dintre extreme ajunge la peste 45. Pe o persoană, în cele trei variante ale nivelului minim de trai, în luna avută în vedere venitul necesar varia, în funcție de mărimea familiei, între 12.200 și 18.800 lei în cazul MN, între 6.583 și 10.100 lei în cel al MA și între 6.575 și 10.100 lei în condițiile PS.

Pentru familiile de pensionari din mediul urban, minimele estimate pentru aceeași lună se prezentau astfel :

— in lei —

Număr de membri în familie	Nivel minim de trai stabilit pe bază de normative (MN)	Nivel minim de trai ajustat în funcție de realitatea economică (MA)	Prag de subzistență (PS)
1	16,100	13,360	10,500
2	27,300	21,400	17,900

În cazul pensionarilor din mediul urban, diferențele dintre niveluri oscilează puțin, fiind de 17 și 22% între nivelul minim ajustat și cel calculat pe bază de normative, aproape 16 și 25% între pragul de subzistență și minimumul de trai ajustat și 34% între nivelurile extreme. Pentru pensionari, pragul de subzistență prezintă valori mai ridicate comparativ cu cel caracteristic familiilor — de aceeași mărime — de salariați datorită, între altele, cheltuielilor mai mari pentru medicamente.

Pentru populația rurală s-a apreciat (ținându-se seama și de practica adoptată de alte țări) că nivelul minim de trai, pe fiecare din cele trei variante, se situează cu circa 20% sub cel al salariaților și pensionarilor din mediul urban. Această diferență (care nu include valoarea bunurilor consumate din producția proprie) se justifică prin aceea că unele cheltuieli făcute de țărani (ca, de exemplu, cele pentru transport, pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, cultură ș.a.) sînt sensibil mai mici decît cele făcute de orășeni.

Creșterile de prețuri și tarife la bunurile și serviciile de consum personal și familial — creșteri reflectate de indicii lunari ai prețurilor de consum personal — determină urcarea vertiginoasă a fiecărui nivel minim de trai. În oct. 1992, acestea au fost cu aproape 95% mai mari decît în luna ianuarie a aceluiași an și cu aproximativ 180% peste nivelul din octombrie 1991.

Deoarece procurarea de bunuri și servicii necesare traiului presupune cheltuieli bănești (cu excepția celor produse în gospodăria proprie), înseamnă că minimumul de trai se convertește în *venituri*. Dacă venitul unei familii este inferior pragului sărăciei, atunci familia respectivă intră, de regulă, în categoria populației sărace.

Ca indicator al locului pe care îl ocupă o familie în raport cu pragul de sărăcie, venitul net — exprimat în bani — nu constituie, în multe cazuri, un parametru complet; acesta nu include gratuitățile și diminuările de prețuri și tarife. De asemenea, veniturile nete valabile într-un moment

dat nu cuprind acumulări trecute, materializate în bunuri care sînt utilizate în momentul respectiv (între care locuința proprie, bunurile de folosință îndelungată sau de folosință în decursul mai multor luni și ani). În fapt, asemenea bunuri intră în consumul curent fără a implica, în paralel, cheltuieli și deci venituri corespunzătoare.

★

Rolul fundamental pe care îl are indicatorul „nivel minim de trai” în adoptarea de măsuri pentru atenuarea și combaterea fenomenului de sărăcie face din determinarea cît mai corectă a acestuia, în fiecare etapă, unul din obiectivele majore ale cercetării științifice din domeniile sociologiei și economiei. Schimbările rapide, contradictorii și, deocamdată, fără o tendință clară, care au loc în condițiile de viață ale populației din țara noastră sînt prin ele însele motive pentru continuarea efortului în acest sens. Deși actuala stare de lucruri constituie un teren favorabil pentru perfecțiuni, nevoia resimțită pe planul stabilirii riguroase a proporțiilor sărăciei, precum și a segmentelor de populație care să se bucure de prioritate în asigurarea protecției sociale obligă la noi analize și aprofundări ale conținutului acestui instrument de lucru denumit nivel minim de trai.

BIBLIOGRAFIE

- I. Baciu și P. Derevenco, *Bazele fiziologice ale ergonomiei*, vol. I, Cluj, Editura Dacia, 1984.
- L. Barreiros, *Mésure de la pauvreté : une perspective européenne*, în *Information de l'eurostat*, trim. 3-4, 1989.
- Greenwald Douglas, *Encyclopedie Economique*, Paris, *Economica*, 1984.
- Jean Guiffan, *Suprapopulation et malnutrition* (dossier „Science humaines” nr. 3), Paris, 1965.
- Richard L. Maier, *Science and Economic Development : New Patterns of Living*, Londra, 1966.
- John McHale și Magda Cordel McHale, *Basic Human Needs*, raport elaborat în aprilie 1977 pentru UN Environment Programme
- Maria Poenaru și Mariana Molnar, *Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România*, București, Centrul de informare și documentare economică, 1992.
- Grigore Vilceanu și colaboratori, *Nivelul de trai minim în România*, Caiet de studiu nr. 88, București, 1982.
- George Strat, *Determinarea consumației în România, conferința ținută în ziua de 19 mai 1942 în cadrul ciclului „Organizarea și raționalizarea economiei naționale”, organizat de Asociația Generală a Economisților din România.*